

İki Yeni Endemik Semender Türümüz Oldu

Tüm dünyada soyları en hızlı azalan hayvan grubunda yer alan semenderler ülkemizde de soyu tehlike altındaki hayvan gruplarının başında geliyor. Sayılarının hızla azalmasına karşın bazen yeni türlerin keşfedilmesi de bilim dünyasını heyecandırıyor. İşte bu keşiflerden biri ülkemizde yapıldı. Ege Üniversitesi Biyoloji Bölümü'nden Prof. Dr. Bayram Göçmen ve doktora öğrencisi Bahadır Akman tarafından Antalya'da yapılan araştırmalar sonucunda Likya semenderlerinden, Kemer semenderi (*Lyciasalamandra yehudahi*) ve Ulupınar semenderi (*Lyciasalamandra arikani*) olmak üzere iki yeni semender türü keşfedildi.

Kemer semenderi

Dünyada sadece Antalya'da, Kemer Çayı'nın batısı ile Tekirova arasında kalan Tahtalı Dağları'nda yaşıyor. Kemer semenderleri, kendilerine benzeyen yakın akrabalarından vücutlarının üzerindeki bazı desen farklılıklarıyla ayrılıyor. Örneğin Kemer semenderinin vücudunun ön tarafı, göz kapakları, vücudun üzerindeki benekler koyu renkli (siyahımsı), göz kapaklarının kenarları beyazımsıdır. Yavruları da daha esmer görünüşlüdür. Orman içi, taşlık ve kayalık alanlarda yaşayan Kemer semenderleri yumuşak vücutlu küçük omurgasızlar, toprak solucanları, tırtıllar gibi canlılarla beslenir.

Ulupınar Semenderi

Dünyada sadece Antalya'da, Kumluca'yazı-Beycik (Erentepe) arasında kalan Beydağları'nda yaşıyor. Kendisine benzeyen yakın akrabalarından vücudunun üzerindeki bazı desen farklılıklarıyla ayrılıyor.

Örneğin Ulupınar semenderlerinin göz kapakları yeşilimsidir, vücut üzerindeki zemin rengi ise bal sarısıdır. Ayrıca vücutlarının yan tarafında kesikli, sarımsı bir şerit bulunur. Orman içi, taşlık ve kayalık alanlarda yaşayan Ulupınar semenderleri yumuşak vücutlu küçük böcekler, solucanlar, tırtıllar gibi canlılarla beslenir.

Ulupınar Semenderi (*Lyciasalamandra arikani*)

Uluşinar Semenderi (*Lyciasalamandra arikani*)

Kemer Semenderi (*Lyciasalamandra yehudahi*)

Fotoğraflar: Prof. Dr. Bayram Göçmen

Göçmen, B., Akman, B., "Lyciasalamandra arikani n. sp. & L. yehudahi n. sp. (Amphibia: Salamandridae), two new Lycian salamanders from Southwestern Anatolia", North-Western Journal of Zoology, Cilt 8, Sayı 1, s. 181-194, 2012.

Endemik Mürdümükler

Endemik bitkiler Türkiye florasının en ilgi çekici türleri olma özelliğini her zaman koruyor. Endemik türler bilim insanlarının yanı sıra doğa meraklıları ve doğa fotoğrafçıların da ilgi alanında. Nisan-mayıs ayları genel olarak bitkilerin çiçeklenip tohumlarını yaydığı aylardır. Bu dönemlerde bitki bilimciler, doğa meraklıları ve doğa fotoğrafçıları bu bitkileri aramaya başlar. Bitki bilimciler araştırmaları doğrultusunda endemik türlerin örneklerini toplarken, doğa meraklıları ve fotoğrafçılar da çiçeklerin görüntüsünü almaya çalışır. Bazen de bu işi birlikte yaparlar. İlgi çeken endemik bitki türlerinden biri de mürdümükler.

Mürdümükler (*Lathyrus sp*) baklagiller ailesinin üyeleri. Akdeniz havzası başta olmak üzere Ön Asya, Kuzey Amerika ve Güney Amerika'nın sıcak bölgeleri yayılış gösterdikleri alanlar. Mürdümükler hoş kokulu, tek ya da çok yıllık olabilen otsu bitkiler. Türkiye florasında yaşayan mürdümüklerin sayısı 65 civarında. Bunlardan da 21'i endemik, yani sadece Türkiye'de yaşıyor.

Bazı endemik mürdümükler: Faselis burçağı, bitlis imirdiği, yemelik, şah mürdümük, kurt mürdümüğü, çalı mürdümüğü, ince mürdümük, ak burçak, deli burçak, er mürdümük, şah burçak, munzur burçağı, al burçak, gelin burçağı, orman külürü. Ekimi de yapılan burçak da (*Lathyrus sativus*) bir mürdümüktür.

Bu sayfada yer alan Kars burçağı (*Lathyrus karsianus*) sadece Kars'ta yaşıyor. 2000-2300 metre arasındaki kayalık yerler, çayırıklar gibi alanlarda yaşayan bu bitki, haziran-temmuz ayında çiçeklenir.

Fotoğraf: Dr. Cenk Durmuşkahya

Kaynak
Güner, A., Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler),
ANG Vakfı / Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi, Kasım 2012.
<http://turkherb.ibu.edu.tr>

Konglomeralar

Yeryüzünün malzemesi olan ya da diğer deyişle yerkabuğunu oluşturan kayalar jeolojik açıdan magmatik, tortul ve metamorfik olarak ayrılır. Tüm bunlar genel olarak çeşitli minerallerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Magmatik kayalar, magmanın yeryüzüne çıkıp ya da yerkabuğu içinde yüzeye yakın bir yere kadar yükselip soğumasıyla oluşur. Tortul kayaların oluşmasıysa şöyle gerçekleşir: Daha önceden var olan kayalar rüzgârlar, akarsular, buzullar, dalgalar gibi dış etkenlerle aşındırılır, kırılır ve bir ortama (okyanus, deniz, göl vb.) taşınır. Burada üst üste katmanlar halinde birikir. Tortullaşma denen bu birikme zamanla kayalar üzerindeki boşlukları da yok eder ve kayaları iyice sıkıştırır. Milyonlarca yıl içinde gerçekleşen bu olayda biriken malzemeler tortul kayaları oluşturur. Metamorfik kayalarsa magmatik ve tortul kayaların sıcaklık, basınç ve kimyasal olaylar sonucunda değişikliğe uğramasıyla oluşur.

Tortul kayalar yeryüzünün çok büyük bir kısmını kaplaması, yeryüzünün şekillenmesini doğrudan etkilemesi, içinde fosil barındırması, katmanlarından yaş tayini yapılabilmesi gibi nedenlerden dolayı önemlidir. Tortul kayalar kendi içinde detritik, kimyasal ve organik olarak üç gruba ayrılır. Detritik olanlara breşler, kuvarslar, marntaşları, konglomeralar örnek verilebilir. Bunlardan konglomeralar, çapı 2 mm'den daha büyük yuvarlanmış, köşeli yapı göstermeyen çakıl ya da kayaç bloklarının ince taneli bir çimento maddesiyle bağlanmasıyla oluşur. Konglomeraların başlıca oluşum yerleri, nehir ve akarsu yatakları, sellerle yarılmış yamaçlar, aktif fay diklikleri, kuvvetli tektonik yükselmelerin olduğu yerler, şiddetli dalgaların etkisindeki falezlerin önündeki kayalıklar olarak bilinir. Bilinen en eski tortul kayaların yaşı 3,5 milyar yıldan fazladır. Buradaki fotoğrafta miyosen yaşlı konglomeralar görülüyor. Miyosen yaşlı jeolojik bir terimdir ve miyosen döneminde (23,8 milyon-5,32 milyon yıl önce) oluşmuş anlamına gelir.

Fotoğraf: Prof. Dr. Bayram Göçmen

Kaynak
Erinç, S., (güncelleştirme Ertek, A., Güneysu, C.,)
Jeomorfoloji 1, Der Yayınları, No 284,
İstanbul, 2002.

Bilinen 424 paleomemeli faunasından 176 tanesi Geç Miyosen döneme aittir. Memeliler içinde kemirici hayvanların ayrı bir yeri vardır. Günümüzde tür bakımından dünyada memeli hayvanların neredeyse yarısını kemirici türler oluşturur. Rakamlarla anlatmak gerekirse, Dünyadaki yaklaşık 4600 memeli türünden 2000 kadarı kemiricilere aittir. Bu durum ülkemiz için de geçerli, ülkemizde yaşayan 140 civarındaki memeli hayvandan yaklaşık 65'ini kemirici türleri oluşturuyor. Kemiriciler ormanlık alan, çöl, bozkır, yüksek dağlık yerler, sulak alanlar, toprakaltı gibi çok çeşitli habitatlarda yaşayabilir. Çok iyi koşarlar, sıçrarlar ve yüzebilirler. Ayrıca çok farklı besinleri alabilir ve çok hızlı ürerler. Bu nedenle de tür sayıları çok fazladır.

Tarih Öncesi Anadolu'nun

Kemiricileri

Anadolu yarımadası günümüzde olduğu gibi eskiden de Asya, Avrupa ve Afrika arasında bir köprü görevi yapıyordu. Özellikle Tersiyer'de (65 milyon-1,8 milyon yıl önce) memeli hayvanların kıtalar arası yayılımları ve göçlerinin önemli bir bölümünün Anadolu üzerinde gerçekleştiği biliniyor. Bundan dolayı Anadolu'da Tersiyer yaşlı karasal çökeller (Tersiyer döneme ait jeolojik yapılar) içinde çok sayıda memeli hayvan türlerine ait fosil yatakları var. Tersiyer dönemi içinde de Geç Miyosen (11 milyon-5 milyon yıl önce) dönemi en fazla memeli fosilinin bulunduğu periyottur.

Kemiriciler günümüzde olduğu gibi tarih boyunca da Anadolu yaban yaşamının bir parçasıydı. Ülkemizde yapılan paleontolojik kazılarda çok sayıda kemirici fosili bulunmuştur. şerefköy (Yatađan-Muđla), Bayat (Kütahya), Bozdođan (Amasya), Nazilli (Aydın) bölgeleri kemirici fosillerinin bulunduğu yerlerden bazılarıdır. Bulunan fosiller oklu kirpi, su şıcanları, orman fareleri, yediuyur, sincap gibi türlere aittir.

Çizim : Ayře İnan Alican

Kaynaklar

Kaya, T., Batı (Denizli, Muđla) ve İÇ Anadolu'da (Kütahya) Yeni Bulunan Memeli Fosil Yatakları Üzerinde Ön Çalışma, TÜBİTAK Proje No: 108Y237, 2009.
Saraç, G., Türkiye omurgalı fosil yatakları, MTA Rapor No 10609, (yayınlanmamış) 2003.